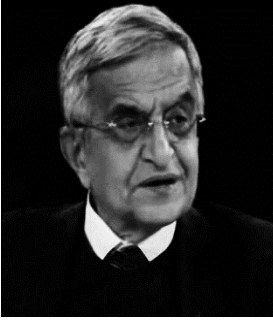

Otobiyografi

Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ*

<https://doi.org/10.21492/inuhfd.962132>

Sevgili gençler, 1956 - 1960 yılları arası İstanbul Hukuk Fakültesi'nde lisansı tamamlamış bir eski öğrenciyim. Belki size yararı olur diye geçmiş günlerimden size özet olarak bahsetmek istiyorum. Bana bu imkanı verenlere, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Editör Kuruluna ve özellikle aziz meslektaşım Prof. Dr. Tamer Budak'a teşekkür ederim. Çok kez ayrıntılı bir "Hatırat" kitabı yazmak istedim. Her def'asında yarım kaldı. Büyük bir ihtimal ile yazamayacağım. Yalnız iyi anıları yazıp "seksenlik Polyanna" olmanın anlamı yok. Kötü kişilerden de bahsedersen; ailelerinin içinde iyiler de var!

1) Aile çevrem ve üniversiteye kadar kısa hayat hikayem: Ben, kardeşlerim ve annem İstanbul doğumluyuz. Babam, amcam, dede ve ninelerim İran Azerbaycanı'ndan gelmişler. İstanbullu ve paşazade, ulemazade ve üstelik zengin bir aileden olsaydım daha iyi olur mu idi? Söylenemez! Çocukluğumda zenginliği gösteren araba vs. gibi nesnelere ilgim yoktu. Ancak, bu ailelerin çocuklarının iki yabancı dil öğrenmesine, istediği kitabı alabilmesine gıpta ederdim. Merhum Ağabeyimiz'e (Prof. Dr. Nadir Hatemi) ikiz kardeşim Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'yle birlikte gıpta ederdik. Çünkü St. Michel Fransız Lisesinde okuyordu. O dönemde Fransız okulları katolik rahip gruplarının yönetiminde idi. Şimdi maalesef aynı seviyede değiller. İkiz kardeşim ve ben, İkinci Dünya Savaşı sonrasının şartları içinde, Şişli Tal'atpaşa İlkokulu'ndan sonra bir sabah önceden bize tebligat yapılmaksızın, babamın önderliğinde, ilkokulumuzun bulunduğu binada öğleden sonra faaliyet gösteren Şişli Ortaokulu'nda bulduk. Bugüne göre seviye iyiydi, Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş öğretmenler çoğunlukta idi. Ne var ki lisan öğretimi iyi değildi. Bomonti, Feriköy, o yörenin dar gelirli ailelerinin çocukları çoğunlukta idi. Fransızca öğretmenimiz Madam Mari çok ciddi ve sert bir hanımdı amma maalesef pedagojiden habersizdi. Ders kitaplarını (Milli Eğitim Bakanlığı basılı) yarılamış iken o öğrenim dönemi sona ererdi. Ödevimiz ders kitabındaki parçaları ezberlemektir. Birader ve ben Fransızca metin hafızlığında birinci idik. İlkokulun son sınıfında iken ameliyat olmak için İran'dan gelen, babamın amcazadesi merhum Dr. Kazım Recevi, ilk ve ortaokul arası yaz tatilinde bize eski harfleri öğretmiş, ardından Farsça alfabeye başlamıştık. Bu "hayranlık uyandırıcı birikimimiz"i de iyi pazarlardık. Türkçe derslerinde, bütün derslerde birinciydik. Sokağımızda bir evin tek odasını kiralayarak oturmakta olan, Birinci Osmanlı Meclisi'nde "Trabzon Meb'usu" olan Ali Naki Bey'in yeğeni Sahüre Hanım da dayısının özen göstermesiyle "kültürlü komşumuz"du. Yalnızlıktan bunalır, ilkokul çocukluğumuzdan beri bizim ziyaretimizden çok hoşlanır, Osmanlı Türkçesiyle şiirler okurdu. Kendi şiiri olan bir iki kıt'ayı ezberlemiştik. Ortaokul çağında, edebiyat ve tarih ilgimizi geliştiren üçüncü okul dışı öğretmenimiz de edebiyat fakültesi öğrencisi, sonradan asistan olan merhum Prof. Dr. Muammer Özergin idi. O da bizim ziyaretlerimizden hoşlanan ve sorularımızı cevaplandıranlardandı. Ortaokulu ikiz kardeşimle "okul birincileri" olarak bitirdikten sonra Madam Mari bizim bir yıl hazırlık okuyup Saint Michel'de devam etmemiz için çok ısrar etti. Yazık ki bizim acayip bir gururumuz vardı. "Sokağın ve okulun uleması" olduktan sonra, bir yıl kaybetmiş olarak başladığımız sınıfta da diğerleri kadar iyi

* ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7098-8294> hhatemi@ticaret.edu.tr

Fransızca bilmemeyi kabul edemiyorduk. Aynı şartlarla Galatasaray Lisesi’nde okumaya da direndik ve bu kez de Kasımpaşa’dan gelen “kabadayı ve belalı” çocukların da bulunduğu, sonradan Atatürk Erkek Lisesi adını alan Beyoğlu Erkek Lisesi’ne yazıldık. Yine ikimiz de sınıf birincisi olma hazzı içinde idik. Ancak, yabancı dili iyi bilen çocuklar karşısında bu hazzımız gölgeleniyordu. Fransız Konsolosluğu’nun kurlarına devam ettik ve konuşma cesaretimiz güçlenmeye başladı. Yine de tabii memnun değildik. Atatürk Erkek Lisesi’nde edebiyat öğretmenimiz merhum Prof. Dr. Ahmed Ateş’in eşi merhume Fikret Ateş Hanımdı. Bizim edebiyat fakültesine gidip eşinin asistanı olmamız için çok ısrar ediyordu. Oysa ben ilkokulda iken nenem Rubabe Hanım’ın içten dindarlığı ve beni de büyük bir din bilgini görmek isteyişinin etkisiyle bu mesleği seçmiştim! Ne var ki kendimi birden bire Birader ile birlikte Şişli Ortaokulu’da bulunca da “ani bir üzüntüyle bu rüyadan uyandım”. İkinci sınıfa kadar “diş hekimi” olmayı düşündüm. Daha sonra sınıf arkadaşımız, Bulgar asıllı Vangel Angelof’un ödünç verdiği Türkçe’ye çevrilmiş Rus Klasikleri, özellikle Suç ve Ceza ve Karamazov Kardeşler’in etkisiyle “Hukuk Fakültesi’nde Ceza Hukuku Profesörü” olmaya karar vermiştim. Yazları İstanbul Üniversitesi’nin merkez binası bahçesine gider, ağaçlar altından eski Harbiye Nezareti olan merkez binaya bakar, burada okuyacağımı ve ileride de Profesör olacağımı düşünürdüm. Edebiyat

fakültesi özlemimi; babamın etkisiyle zihnimde bastırılmışım. Babam Birinci Dünya Savaşı şartlarında genç yaşta, Selmas şehrinde, o devrin ve yörenin şartlarıyla refah seviyesine ulaşmış bir aileden, Hacı Mehmed Rıza oğlu Hacı Hüseyin’in oğlu olarak Ticarethane veliahdi iken, Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla ticari yollar kesilmiş, çok zor günler başlamış, dedem Hacı Hüseyin bu şartlar altında İstanbul’a, babam önce Tiflis’e, ardından Milli Mücadele Hükümeti ile Lenin Hükümeti arasındaki dostluk dolayısıyla Kars, Ardahan ve Batum bize iade edilmiş olduğu için, Liman şehri Batum’a göçmüştü. Nenem Rubabe Hanım çok çetin şartlar içinde Selmas’da, yedi çocuğundan hayatta kalan amcamı, halam (biz halayı teyze anlamında kullanır, halaya Arapçadaki doğru anlamıyla “emme” derdik.) ve iki küçük kız yetiştirme “savaşında” bırakılmıştı. Amcam ve halam okula giderken, defter alamadığı için, kese kağıtlarından defter diktiğini ve bu yüzden çocuklarının azarlandığını anlatır, hüzünlenirdi. Babam, Batum’u Rusların geri almasıyla Batum’da kalmaktan endişelenip bu kez de babasının daha önce geldiği İstanbul’a göçmüştü (1912 sonları veya 1924). Rahmetli annem Cemile Hanım da, yine iktisadi şartlar dolayısıyla, 1896 - 1900 arası İstanbul’a göçen bir anne babanın kızı idi. Babam ile annem Cemile Hanım evlenmiş (1927), 1928’de rahmetli ablam Güzin dünyaya gelmişti. Babam evlendikten sonra, amcasının yetim kalan küçük oğlunu, küçük kızı Senuber’i, amcam Mehmet Rıza’yı, halam Akile’yi ve görmediğim halam, o devrin korku hastalığı verenden, çok genç yaşta İstanbul’da vefat eden Hayat’ı ve nenemi İstanbul’a çağırılmış, esasen İstanbul’da yaşayan babasıyla birlikte, 12 kişilik bir aile halinde Yedikule’ye yerleşmişler. Ağabeyim merhum Prof. Dr. Nadir Hatemi, 1932’de bu evde doğmuş. Bu doğumdan önce Hayat Hala vefat etmiş ve altı ay sonra da dedem vefat ederek kızının yanına defnedilmiş. Babam da savaş şartlarının yavaş yavaş ortadan kalktığı düşüncesiyle, aile fertlerini önceden Tebriz’e göndermiş ve kendisi de işlerini tasfiye ederek Tebriz’e gitmiş. Kendi deyişiyle “ticari ahlakı çok bozulmuş” olarak bulduğu, tahminime göre, on bir yıl yaşadığı İstanbul’un büyüünden kurtulamadığı için İstanbul’a dönmüş ve bu kez amca çocukları Tebriz’de kalmış. Annesi (nenem), amcam, halam, annem, ablam ve ağabeyimle Kurtuluş Caddesi’nde, Modern Apartmanı’na yerleşmişler. İkiz kardeşimle ben 12 Aralık 1938’de bu evde doğduk. Yazları Çamlıca, Bulgurlu’da bir bağ evinde, kışları Kurtuluş’da geçen beş yıl kadar bir süreden sonra, babam küçük de olsa, çiçek ve sebze yetiştirme ve marangozluk faaliyetleri için de imkan bulma düşüncesiyle, Feriköy Çobanoğlu Sokağı’nda 1957 yazına kadar yaşayacağımız, iki katlı, ne var ki çok dar, bahçesi de çok küçük bir eve yerleşmiş.

İçine kapanmış bir halde sayılabılırdi. Yılda bir defa, bir iki arkadaşının ailesiyle birlikte kamyon kiralarak Taşdelen’e (Alemdağ) gitme, yine bir def’a bizi tramvay ve tren yolculuğuyla

Florya'ya götürme dışında, tatil günü olan pazar günlerini amatör marangozluk ve bahçede uğraşarak geçirirdi. Sinema ve tiyatro vs. gibi konulara hiç eğilimi yoktu. İş günleri akşamlarını da radyo başında, 1945'e kadar savaş haberlerini dinleyerek geçirirdi. Bizim öğrenimize çok önem vermesinden anlıyorum ki "Selmas'da Oxford olsaydı mutlaka giderdi.". Nitekim İstanbul'a

geldiğinde de Fransızca öğrenmeye başlamış, 1960'lı yıllar ortasına kadar İstanbul'da faaliyet gösteren bir Amerikan Derneği'nin "cimmastik" eğitimine katılmış, ne var ki Birinci Dünya Savaşı'ndan yirmi yıl kadar sonra Türkiye çetin şartlı bir döneme tekrar girince, bezginleşmişti. Dürüst bir karakteri vardı. İyileşmiş şartlar içinde girdiği İkinci Dünya Savaşı şartlarında dürüstlüğü "köşeyi dönme"sini engellediği için bir çok tanıdığı, hatta yanında çalışanlar, savaş sonrasında refaha kavuşurken, babam, kiralık ve çok küçülen bir kırtasiyeci dükkanında, yine çok küçük bir kiralık evde kalmıştı. Bu sebeple, gerçekleştirmediği emellerini bizim gerçekleştirmemizi bekliyordu. Tıp ve Hukuk'u seçmemizi istemezdi. "Bu mesleklerde gönül rızasıyla verilen karşılık yoktu.". Hele edebiyat fakültesine girersek "aç kalacağımız"dan çok korkardı. Bu sebeple ben edebiyat fakültesi meylimi dizginleyip hukuk yönünde kesin karar vermiştim. 1956'da, liseyi yine ikiz kardeşimle birinci olarak bitirdim ve hukuk öğrenimine başladım. Kardeşim de edebiyat fakültesi meylini dizginlemek zorunda kaldı. Hukuka gelme isteğini de ben "veto ettim"! İlkokuldan lisenin son sınıfına kadar, aynı okul ve aynı sınıfta idik. Birbirimize - her halde Azeri lehçesinden yansıyan, fakat anlamını bilmediğimiz - "ede" kelimesiyle hitab ettiğimiz için mahallede adımız "Edeler"di. Bu hitabı ancak 1954'den sonra güçlkle "Birader"e çevirdik. "Kardeşim" demek duygu yüklü bir ifade olurdu ve duyguları yaşamaya, ne var ki açıklamamaya şartlanmış idik. Hukuka da birlikte gitse idik "aynı kişiliğin iki şubesi, Hatemiler" olacaktık. Bu "veto"yla iyi bir şey mi yaptım? Bilemiyorum. 1956 yılı Kasım'ında hukuk fakültesine başladım.

2) Üniversite öğrenciliği: Hukukun birinci sınıfını bütün derslerden, bütünlemesiz ve "silme" pekiyi ile bitirdim. Feriköy'ün sınırında olan evimizden, Baruthane'ye çıkmak ve üç kuruş bilet parası vererek ikinci mevki tramvayla Beyazıt'a ulaşmak kolaydı. Lise öğrenimiz dolayısıyla esasen alışık olduğumuz "Bati'ya açılan pencere" İstiklal Caddesi de gençlikte; yürüme mesafesinde idi. Ne var ki bu pencerenin perdelerini açmak için para gerekiyordu. Öğrenciliğimizde hiçbir aman İstiklal Caddesi'nde Tünel'e giden taraftaki "Haşet" Kitabevi'nden veya Taksim'e yakın büyük kitabevinden hasretle baktığımız kitapları satın alma imkanına sahip olamamıştık. Üniversite'nin ikinci sınıfından itibaren şartlar büsbütün çetinleşti. Babam Emlak ve Kredi Bankası'ndan kredi alarak Göztepe Merdivenköyü yolunda bir arsa almış ve ailenin nakline elverişli iki katlı bir ev yaptırmaya girişmiş iken, şahit olduğumuz "müessif" 6-7 Eylül olayları dolayısıyla Türkiye, pek farkında olmadığımız ambargodan sonra bir yokluk dönemine girmiş, beceriksiz bir alaylı müteahhit ile ahlaksız taşeronları da devreye girince babamın sıhhati bozulmuştu. 1957 yazında, bahçesindeki kuyudan tulumbayla su çekilen, kapılarına buzlu cam yerine "mukavva" takılan, elektrik yerine gaz lambası kullanılan bir eve geçtik. Babam bize ancak ayda otuz lira verebiliyor, bunun on beş lirası da üçüncü mevki tren ve ikinci mevki vapur ücretine gidiyordu. Öğrenci pasosu alıyorduk. Karaköy'e geçince de üniversiteye yürüyerek gidip yürüyerek dönüyorduk. Kitap alma imkanı büsbütün elden gitmişti. Parasızlık kız arkadaşlarla "teneffüs sohbeti"nden bile korkutuyordu. Ya bir yerde bir çay içmek gerekirse? Parayı nasıl karşılayacağız?

Şartlar 1960 başlarına kadar ancak bir ölçüde düzelmiş iken, 27 Mayıs çattı. Ne var ki sınavların geç başlaması benim bir bakıma işime yaradı. Birinci sınıfta olduğu gibi, Haziranda değil 15 Temmuzdan sonra girdiğim sınavlardan "silme" pekiyi olarak mezun oldum. Fakültede gördüğüm Ceza Hukuku dersi beni bu daldan soğutmuştu. Hukuk Felsefesi'nde iyi kimseler bulunmasına rağmen öğretim iyi değildi. Geriye Anayasa, İdare Hukuku, Roma Hukuku ve Medeni Hukuk kalıyordu. 27 Mayıs şartları içinde beni Anayasa ve İdare kürsüsüne almayacaklarını

biliyordum. İnançlı olmak gerici olmak demektir. Roma Hukuku’nu, Fransızca’yı akıcı bir konuşma ile öğrenememiş iken, Latince öğrenme endişesi engelliyordu. Sonunda dört yıl boyunca pekiyi aldığım Medeni Hukuk kürsüsüne, bir çekingenlik döneminden sonra cesaret kazanıp başvurduğum ve rahmetli hocam Ord. Prof. Dr. Ferid Hakkı Saymen beni derhal kabul etti amma kürsüde ücretli asistanlık kadroları dolu idi. O dönemde var olup şimdi kaldırılan ücretsiz fahri asistanlık kadrosuna girdim ve 1960 - 1961 ders yılının başlamasından beş gün önce yine bir “deprem” yaşadım: “Milli

Birlik Komitesi” yeni bir Üniversiteler Kanunu çıkarmış, 147 öğretim üyesini ihraç etmiş, Ord. Prof. Dr. Ferid Hakkı Saymen ile yine dört yıllık hocam olan Doç. Dr. Halid Kemal Elbir de bu darbeye maruz kalmıştı. Doç. Dr. Kemal Oğuzman askerlik vazifesinde idi. Necip Kocayusufpaşaoğlu, öğretim yılının başlamasından bir ay sonra doçent olacaktı. Kürsüde iki dr. asistan vardı, onlar da o dönem mevzuatına göre ders veremezlerdi. Böylece ders

yılının başlamasından bir gün önce bizim 4. Medeni Hukuk Kürsüsü başına vekaleten Prof. Dr. Rabi Koral getirildi.

3) Büyük amfideki ilk dersten itibaren öğrencilere ders verme bağımlısı oldum. Yaz aylarında da 1972’ye kadar bizim sınıfın öğrencilerine haftada beş gün altı saat ders verdim. Bu dersler bir nevi benim icad ettiğim yaz okulu idi. 1973 ve 1974 yazında askerlik görevinde idim. 1975 - 1976 yazında da maalesef öğrenciler artık ders yılı içindeki derslerde de bir arada oturamayacak kadar kutuplaşmışlardı. Sağ ve sol tarafta ayrı otururlar, bir kıvılcım ateşin yayılmasına yeter, kapıdaki polis içeri girerdi. Bu şartlarla ihtiyari yaz dersi yapılamazdı. 1980 yazı da böyle geçti. 1981 - 1982’de Almanya’da idim (Askeri idare dönemi). 1982 sonunda döndüm. Özlediğim ders yılı içindeki derslerime kavuştum. Maalesef 1983 yılında da (12 Mayıs) o yılın bana düşen son Eşya Hukuku dersinden eve dönünce, merdiveni inen üniversite görevlisi, öğrencilik dönemimden beri (27) yıllık fakültemden 1402 Sayılı Kanun gereği tard-u teb’id edildiğimi tebliğ etti. Bir yerden gelirim yoktu. Hanım da o sırada çok yoğun çalışmıyordu. Manevi üzüntü yanında mali sıkıntı da beni bunaltıyordu. Bana “geçmiş olsun” ziyaretine gelen, gelmeye cesaret eden dört asistan, telefon eden üç profesör, ziyarete gelen dört profesör dışında iyi arkadaş ve hocalarımdan birçoğu yolda karşılaşıncaya görmezlikten gelirlerdi. Eski öğrencilerimden çok yardım ettiğim birisini unutamıyorum. Çağaloğlu’nda karşılaştık. Aramızda şöyle bir konuşma geçti: - Niçin görevden alındınız? - Tebliğ edilen yazıda sebep gösterilmiyor. - Ama siz de bir şeyler yaptınız! - Ne yaptım? - Masanızın üzerinde bir Kuran-ı Kerim de vardı! Elbette çok sinirlendim amma şunu söylemekle yetindim: İnşallah dönersem, masamın üzerinde Kuran-ı Kerim olacağından şüpheleniz olmasın! Dönüşümden iki üç ay sonra bir akşam yanıma gelip “Geçmiş olsun!” diye haykırarak öpüşmeye koşan bu zat’a elimi uzattım ve kolumu gererek yaklaşmasını engelledim. Bir daha da görüşmedik. Çok acı ve çok gülünç hatıralarım var, ne var ki burada ancak bir örnek vererek susmak gerekiyor. Şimdi tekrar 12 Mayıs 1983’ten önceki döneme dönelim.

4) Öğrencilikten öğreticiliğe geçiş gayretleri ve aşamaları: Fahri asistanlık kadrosunda ücretsiz asistanlığa başladığım 1960 - 1961 yılı siyasi bakımdan çalkantılı bir yıldır. Yassıada duruşmaları devam ediyordu. Hocalarımdan 147’lik listeye girenlerin karşısında iki tutum belirmişti: a) Kayıtsız şartsız Milli Birlik Komitesi destekleyicileri (büyük çoğunluk) b) Haksızlık varsa, karşı çıkanlar. Ben ikincilerdendim amma işlemin yapılış şeklini kökten eleştiremiyordum. Hocalar ve asistanlar Yassıada duruşmalarına gidiyordu ve idamları sabırsızlıkla bekleyenler çoğunlukta idi. Rahmetli Ali Fuad Başgil hocamız da 147’lerden olmuştu ve sesini çıkaramıyordu. Menderes döneminde haksızlığa uğramış merhum Kubalı hocamız ise maalesef “öc alma” duygusu etkisinde idi. Alman Anayasası’nın insan haklarını, hukuk devletini açıklayan ve koruyan hükümlerinin etkisiyle iktibas edilen 1961 Anayasası 1961 - 1962 ders yılı başlamadan önce halk

oynamasıyla kabul edildi. Menderes, Zorlu, Polatkan idam edildi, benim Doğru Hukuk bilincim tam uyanmamış ki “çok üzgünüm amma, Anayasa’yı ihlal edenin cezalandırılmaması mümkün mü?” tereddütlerinde kaldı. Bunun yaptırımını 1402’lik olmakla görecektim. Çalkantılar durmadı. 1962 baharında fahri asistan kadrosundan asistan kadrosuna geçtim, 147’ler olayından bir buçuk yıl sonra 147’lerden isteyenler ve emeklilik yaşı gelmeyenler üniversiteye döndü. Milli Birlik Komitesi

inde meydana gelen 14’ler darbesi bu dönüşü muhtemelen kolaylaştırmıştı. Ne var ki beni asistan alan hocam Saymen, bu dönüşün nazar boncuğu oldu ve üniversiteye dönmesi bir başka merhum tarafından senatoda engellendi. Merhum Koral, vekil kürsü başkanlığından asalete geçti. Merhum hocam Elbir dönmüştü, ancak o sırada doçentti ve kürsü başkanı olamıyordu. Bir kabul edilemez isteğini reddettiğim merhum Koral’ın bana karşı tutumu çok değişti ve o zaman bilinmeyen terimle mobbing uygulamaya başladı. Cümle-i asabiyyem çok bozulmuştu ve

“doktora yeterli” sınavına - günümüze göre oldukça zordu - girmeye cesaretim yoktu. 1963’te istifa dilekçemi yazarak Somuncu Baba yolundan gidip simitçi olma hayaliyle üniversiteyi terk ettim. Sahhaflar çarşısında teselli bulmaya gittim. Benim “meyhanem” orasıydı. Orada def-i gam ederken merhum hocam ve o sırada bizim kürsüden aynı sebeple ayrılmış Oğuzman bana haber iletti ve görüşmeye çağırdı. Dekan merhum Naci Şensoy “Niçin istifa ediyorsun?” deyince “sıhhi sebeplerden” cevabını verdim. Cevaba cevap layihası şu şekilde idi: “Evladım, sıhhi sebeple istifa edilmez tedavi olunur, ben istifa dilekçeni yırtıp çöpe atıyorum, haydi güle güle evladım!”. Kendisi de lisans döneminde hocam olan “Cezacı Naci Baba”nın emrine ve Hocam Oğuzman’a karşı koyamadan döndüm. 1964’te yeterlik sınavına girmek için, haftanın - Cumartesi dahil - her günü Göztepe’den gelip dönerek hazırlanamayacağım için merhum Koral’dan bazı günler için izin istedim. Sınava iki hafta kalmıştı. Koyduğu şartlarla birlikte değerlendirilirse verdiği izin “hiç” demek oluyordu. Ses çıkarmadım ve ertesi gün her şeyi göze alarak, koskoca bir el çantasına koyduğum lüzumlu eşya ve sınav için gerekli Roma Hukuku, Usul ve İcra İflas Hukuku, Devletler Özel Hukuku kitaplarıyla Bursa, Çekirge’de mevsim dolayısıyla hafta sonları ancak kalabalık olan kaplıca banyolu ahşap bir otelin çatı katına sığındım. Kaplıca suyu asabımı teskin etti. Otelin lokantası yoktu. Civardaki bir mütevazı lokantaya gidiyor, sonra elimdeki notları Karagöz Mezarı ile Süleyman Çelebi (K.S.) mezarı arasında yürüyerek okuyor, akşamları da otelde çalışıyordum. Medeni Hukuk çalışmayı kendime yediremedim, çünkü 1961 - 1964 arası ihtiyari yaz okullarında üstadlık edenin öğrenci gibi çalışması ne demektir? Bir hafta sonra döndüm, dört gün sonra sınava girdim. Jüride başkan olan merhum Prof. Dr. Koral, bu isyanımı haklı bulmuş olacak ki bu konuda hiçbir şey söylemedi. Jüride merhum Kocayusufpaşaoğlu, Oğuzman, Ziya Umur, Postacıoğlu ve Vedat Raşit Seviğ vardı. Oybirliğiyle ve pekiyi notuyla sınavı verdim. Ancak, önümde daha çetin bir yol açıyordu: İlk dönem Almanca kursları, Almanca hukuk eserlerinden yararlanmaya yetmiyordu. Sadece Fransızca kaynaklardan yararlananlar küçümseniyordu. Alman ve Avusturya lisesinden gelen bahtiyar asistanlar da Almanca bilmeyen arkadaşlarına cesaret vermek ve yardımcı olmak yerine “Almanca”nın, kendilerinin dahi baş edemedikleri çok zor öğrenilen bir dil olup, hele hukuk dilini anlamann imkansız derecede zor olduğunu” söyleyerek devlet liselerinden gelenleri “Hukuk ilminin paryası” sayıyorlardı. Aile şartlarımda da değişiklikler oldu. Önce ikiz kardeşim evlenip “baba ocağı”ndan uçtu. Ardından merhum ağabeyim uçtu. Nenem 1957’de vefat etmişti. Amcam, eşi ve iki çocuğu da ev topluluğundan ayrılmıştı. Göztepe’de üç kişi kalmıştık. Babamın sıhhi durumu çalışmasına elverişli değildi. Benim asistanlık aylığım da maalesef çoğunlukla sahhaflar çarşısına gidiyordu. Bir yandan sınırlı maddi imkanlar, diğer yandan Almanca eserlerden yararlanamama ve Fransızca kitaplardan da yararlanamayan, devlet liselerinde İngilizce okumuş arkadaşlara yardımcı olmama rağmen, onlar üniversitenin tanıdığı veya özel bir vakıf bursunun sağladığı imkanlarla Almanca öğrenip döndüklerinde, bana

yardım etmeye üşenmeleri, bunlara ek olarak aile kuramadan tek başına kalma korkusu, doktora tezine şevk ile başlayıp bitirmeyi engelliyordu. Bu sırada, o dönemde İÜHF’de özellikle asistanlar arasında çok yaygın olan sosyalizm soslu materyalizm de beni sıkıntıya sokuyordu. Düşünce bakımından dine bağlı olduğum için, İslam’ın sosyal devletin güvencesi olduğunu ispata çalışıyordum. Bu sebeple 1966’da bir dergide 12 bölüm halinde yayımladığım dizi makaleler 1967’de kitaplaştı. Merhum Kocayusufpaşaoğlu bana Fransızca ile de üstesinden geleceğim bir konu teklif etti: Önceki ve Bugünkü Türk Hukuku’nda Vakıf Kurma Muamelesi. Bu konu bana da

uygun göründü ve “Önceki Hukuk” bölümünü tamamladım. Ancak o sırada Medeni Kanun’un vakıflara ilişkin kurallarının değişmesi bekleniyor ve bir türlü gerçekleşmiyordu. Nihayet gerçekleşti ve ben 1967 - 1968 ders yılının -yanlış hatırlamıyorsam- Nisan ayında oybirliği ile doktora tezimin kabul edilmesi sevincini yaşadım. Hızımı kesmeden doçentlik tezimi yazma ve 1972’de doçent olma hulyasında iken, herhalde yine olgunlaşmam için yaman acılıkta bir ilaca ihtiyacım varmış ki karşıma önceden hazırlanmış plan gereği bir kız çıktı. Biraderle benim ancak belki de yaşlılık devrimizde oldukça ortadan kalkacak olan bir ön yargımız vardı: Kızları olağanüstü, çok iyi huylu ve ahlaklı, çok ince duygulu “periler” gibi görürdük. Bu önyargının etkisinde, aynı yıl gerçekleşen evlilik, on sekiz gün sonra fiilen, bir buçuk ay sonra da hukuken çöktü. Bunu hazmedemiyor ve anlayamıyordum. Bu bir ceza mıydı? Niçin bu cezaya layık görülmüştüm? Tedavi ihtiyacım bitmemiş olacak ki bu kez de ortaya çıkan bir arkadaş, beni bir “evliya grubu”na tanıştırmayı teklif etti. Sigara bağımlısı olmamdan başka bir işe yaramadı. Ancak, bu bağımlılığı iki ay sonra dizginleyebildim, amma tamamen bırakamadım. 1989 Ocak’ı başına kadar iki üç yıl bıraksam da tekrar günde yarım pakete dönüyordum. Nihayet 1402’lik döneminin sonlarında, 5 Ocak 1989 günü, Faust gibi bir sözleşme yaptım. Mefisto’ya dedim ki: 5 Ocak 1994’e kadar yanıma gelme! O gün düşünüp belki tekrar başlarım! Kararlaştırılan gün, gelmekte gecikmedi. Ancak, ben İÜHF’ye dönmenin hazzını yaşıyordum. Bu sebeple “artık hiç gelme, başlamayacağım!” diyebildim. İnşallah da böyle olur.

Evliya grubunu da acı bir hayal kırıklığıyla bıraktım. O sıralarda babam vefat etti (11 Mart 1970) ve evde annemle yalnız kaldım. O dönemde fotokopi cihazları gelişmemişti. Her yerde de yaygın değildi. İÜHF’de de bu imkan yoktu. Cep telefonu, bilgisayar da hak getire! Serde ne de az da olsa genlik olduğu için kütüphaneden aldığım düstur ve resmi gazete ciltlerini koca bir çantaya dolduruyor bir yıl sonra okunamaz hale gelecek fotokopiler yaptırıp yeni sefere çıkıyordum. Babamın vefat ettiği yılda da “İslam Hukuku’nda Devlet Yapısı” kitabım yayımlandı. 1972’de 31 Mart tarihine kadar teslim edilecek tezim üzerinde çalışmalarım yine yavaş gidiyordu. “Yaz okullarım” da devam ediyordu. Üniversitede anarşi başlamıştı. 1968 depreminin ardından gelen depremler devam ediyor, sık sık öğrenim ve yaz sınavları tatil ediliyor ve geriye bırakılıyordu. 1971’de sonra “12 Mart Muhtırası” devri başladı. Bu yılın sonlarında, bu kez, son sınıf “tekler” grubundan, birinci sınıfta iken sınıflarda öğretim tekli olduğu için bizim ders verdiğimiz sınıftan tanıdığım bir kız öğrenciyle, devam ettiği

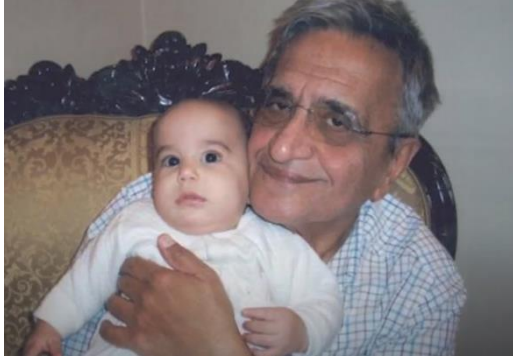

üçüncü sınıf yaz okulu sona erip dördüncü sınıfa başlayan, eşim Kezban Hatemi ile nişanlandık. Bir taraftan tez üzerinde çalışırken, bir taraftan da aşırı kıskançlık ile, hafta içi her gün görüşmeye çalışıyordum. Tezi 1972 Mart’ında teslim ettim. Ne var ki tedavimin sona ermediğini yine acı çekerek anlamalı imişim. 1972 Ağustos’unda evlendik. Kasım ayında doçentlik sınavı biter bitmez o yıllarda 18 ay olan askerlik vazifeme başlamam gerekiyordu. Oysa iki ay kadar sonra şimdi merhum olan bir “genç profesör” ağabeyin tertibiyle, tezimi 1973 31 Mart’ına kadar düzeltmem gerekti. Çok güç bir durumda kalmıştım. Eşim stajyerdi. Benim aylığım askere gitmemle kesilecekti. Başka bir gelirim yoktu. Buna rağmen, nişanlandığımız haberini alan sınıf arkadaşları: “Artık köşeyi döndün, onun İran’da petrol - kuyusu da değil - kuyuları var.” demişlerdi. Bunu duyunca ben de hayretle: “Görüyorsun, petrol kuyusu değil, bir çakmağım bile yok!” demiştim.

İçinde bulunduğum durum dolayısıyla, askere gidersem hem maaş kesilecek hem de düzeltilmiş tezi 31 Mart'a kadar teslim edemeyecektim. Kasım ayı böyle geçti. Eşimle birlikte, Ankara'ya sefer ettik. Asker Alma Dairesi Başkanı (Nihat Paşa) önce “Kesinlikle olmaz!” deyip bizden ses çıkmayınca “Bir şartla ertelerim, o da kan isterim!” dedi. Anlamını çıkartamayıp dehşete düşünce: “Yani bir ameliyat olacaksın, Ankara'ya tekrar gelip ameliyat olduğunu Askeri Hastane'de onaylatacaksın, olmadan, olmuş gibi rapor alırsan, derhal sevk ederim.” açıklamasını yaptı. Ben “Yani bir böbreğimi vereceğim!” diye dehşete düşmüşken eşim: “Paşam bademcik aldırsa olur mu?” diye sordu. Kızıp derhal sevk edeceği korkusuna kapılmışken cevap olumlu geldi: “Olur!”. İstanbul'a döndük. Cerrahpaşa'da şiddetli ağrıyla bir gece geçirdim. Meğer Nihat Paşa keramet sahibiymiş. Bademcik ameliyatı olmam zorunlu imiş. Ankara'ya ikinci seferden dönüşte, Kasım sonlarında, düzeltme faaliyetine giriştim. Neyse, mali sıkıntılarla neler çektiğimin ayrıntılarına girmeyeyim. Nisan başında 31 Marttaki tez tesliminden sonra, askerlik dönemim başladı. Maaş kesildi. Annemin mütevazı ve “kişisel mal” niteliğindeki birikimi evlenme masraflarına yetmemişti. Şimdi; ayda 105 lira olup “Kırım parası” kesintisiyle 90 lira olan askeri öğrenci aylığıyla geçinmek imkansızdı. O sırada, asistanlığımın başında aynı kürsüde Dr. asistan olan merhum Prof. Dr. Serdar Tanilli kapımızı çaldı. Götürü hükümle ben “İslamcı”, o “İlerici” olmasına rağmen, bana tek yardım bildirimini yapan o oldu: -Hatemi, ben senin ağabeyimim, durumunu biliyorum, teklifimi mutlaka kabul edeceksin, askeri öğrenciliğin boyunca evine her ay başında 250 lira bırakacağım. Bunu sonra bana iade etmeyeceksin. Senin de ileride yardıma muhtaç bir arkadaşına yardım edeceğini biliyorum! 250 lira, yanlış hatırlamıyorsam bugünün 1200 lirası idi. Böylesine iyi kalpli bir insan, askerliğim bitip de fakülteye döndükten sonra, bir ceza yargılamasında beraat kararı aldığı gece, evinin kapısını anahtarla açmaya uğraşırken, sırtından vuruldu ve sür'atle uzaklaşan kaatil veya kaatiller bulunamadı. Bu su-i kasd'den sonra tekerlekli sandalyeye mahkum olan Prof. Dr. Tanilli, Strasbourg'da bir göreve davet edildi. Şimdi hayatta olmayan Tanilli'yi sevgiyle anıyorum.

Askerliğimi Tuzla Piyade Okulu'nda gayet kahramanca tamamladım. Temmuz ayında oğlum Mehmed Ali Hatemi dünyaya geldi. Kıt'a görevimin Ankara, MSB Kanunlar Dairesi'nde olması

kararlaştırıldı. Aileye bir de çocuk katılmıştı. Yedek subay maaşı alacağım için merhum Tanilli'nin yardımı sürdürme teklifini kabul etmemiştim. Kanunlar Dairesi, Ankara'da oturmakta olsaydım doçentlik sınavına hazırlanmak için uygun bir yerdi. Daire'nin başında gayet nazik bir hukukçu albay vardı. Ne var ki bana Orduevi'nde sabit bir oda verilmemişti. Her akşam başka bir odaya göçüyordum. Ücretsiz de değildi. Her hafta cuma günü sonunda İstanbul'a otobüsle gidip gelmek hem mali yükü, hem doçentlik sınavı hazırlığı bakımından uygun değildi. Ekim sonuna kadar

Ankara'da Orduevi içinde göçebe hayatı, son hafta da asistanlığımın ilk yıllarında öğrencimiz olup o sırada Ankara SBF'de asistan olan Prof. Dr. Fazıl Sağlam'ın kullanmadığı lojmanında çalışma ile geçti. İstanbul'a nakledilme çabalarım müsbet sonuçlandı. Hava Harp Okulu'na tayin edildim. Doçentlik tezimin bu kez kabul edildiğini Hava Harp Okulu'nda öğrendim. Ne var ki yine bazı aziz hocaların tezin reddedilmesini sağlamaya çalıştıklarını da iki yıl kadar önce öğrenecektim. Sınava on beş gün kadar bir süre kalmıştı. Hava Harp Okulu'nun öğretim amiri kurmay albay da iyi bir zat idi. Bana iznime mahsuben on beş gün kadar izin verdi. Sınav İÜ merkez binasında gerçekleşti. O zamanın usulüne göre, önce eski yazı sınavı, ardından yazılı, ardından sözlü sınav. Sözlü sınav geç bir saatte merkez binada yapıldı. Çok şükür, oy birliğiyle başardım. Bitmemişti: Üç gün sonra da “deneme dersi” vardı. O da bittikten sonra nihayet “doçent” oldum ve Hava Harp Okulu'na döndüm. Burada ders verme hayalim maalesef gerçekleşemedi. İstanbul Üniversitesi'nden gelen Prof. Dr. İsmet Giritli gibi hocalar vardı. Daha çok istenen bir hukuki konuda rapor yazmam ve küçük bir

askeri uçak içinde Ankara'ya gidip öğretim işleriyle ilgili toplantılara katılmıyordum. Derken Kıbrıs çıkarması gerçekleşti ve cephede olmadığım halde, üniformayla yolda yürümek gerektiği sıralarda “Kahraman Gazi” olarak ben de hakk etmediğim coşkulu övgülere muhatap oluyordum. Bu mutluluğun da bir bedeli vardı: Bir ay geç terhis edildik. Ancak bu bedelin de bir teselli mükafatı vardı. Terhis sırasında kavuşacağımız teğmen rütbesine bir ay önce kavuştuk ve yıldız taktık!

Üniversiteye dönüş formaliteleri tamamlandı. Hasretini çektiğim İÜHF'ye 1974 sonunda kavuştum. Öğretmenlikten uzak kalma hasretimi, başka kürsülerden davetleri de şevkle kabul ederek aradaki boşluğu telafiye çalıştım. Profesör olma benim için zorlaşmıştı. 5 yıl süreden başka bir de kadro bulma şartı gelmişti. Bu beş yıllık süre 1978'de dolduğu sırada, ben de profesörlük çalışmamı bitirmiştim. Yine, “hal ve şartlar son derece elverişsiz” denebilirdi. Kıbrıs çıkarması dolayısıyla, resmen kabul edilmeyip gizli kalsa da iktisadi ambargo ve Türkiye'ye karşı bir ittifak vardı. Bu şartlar toplumu anarşiye sürüklüyordu. Öğrenciler arasındaki katı kutuplaşma öğrencileri iki karşıt grup haline getirmişti. Dershaneler önünde polis bekliyordu. Birçok ihtiyaç maddesi bulunamaz olmuş, şehirlerin temizliği sağlanamaz, anarşi dolayısıyla terör olayları - belki de askeri yönetime yol hazırlamak için- önlenemez olmuştu. Her gün bir kamptan kişiye karşı bir terör hareketi, ertesi gün de bu kez karşı kamptan bir kişiye kan davası hareketiyle karşılaşıyorduk. Göztepe'deki baba evini, kardeşler arasında bölüşme gereği kat karşılığı inşaat sözleşmesi yaparak terk etmiş Teşvikiye'de kiralık bir daireye geçmiştik. Maçka'dan Şişli'ye kadar bu bölgenin eski halkı Etiler'e Ulus'a geçiyor, semt gitgide terör gruplarının ve esnafın eline geçiyordu. Profesörlük çalışmamı basacak matbaanın yetkilisi de her gün yaşlı gözlerle odama uğruyor, tezime nokta koymamı, matbaayı halıcıya çevirme zorunda olduklarını söylüyordu. Çalışma kötü bir şekilde basılabılırdi. Ardından da kadro gelir gelmez o sırada şart olan “ikinci dil sınavı”na girebilmem için o zamana kadar benden esirgenen “Avrupa'da bir yıl kalma” imkanına kavuşmam gerekiyordu. 19 yıldır bana bu imkan verilmemiş olduğu halde, şimdi yine bir başka arkadaşın gideceği bildirilince “artık 19 yıllık enayilik önceliğimi kullanmak zorunda kalacağım, kazanmayacağım halde Danıştay'da dava açacağım.” dedim. Nihayet bu imkan 6 aya indirilmiş olarak bana tanındı. Ne var ki 4 yıl sonra 1402'lik olma akıbetime bir saik hazırlamış oldum. Fransızca'dan sınava giremezdim. Üç dikişli Grundstufe seviyemi ilerletme amacıyla Almanya'ya Hamburg'a gittim ve bir buçuk ayımı da kendim karşılayarak 1980 Ocak'ında yurda döndüm. Altı ayda, artık “Almanca hukuk kitabından kim korkar?” diyebilecek hale gelmiştim. Almanya izlenimlerimi anlatmaktan vazgeçmek zorundayım. Dönüşümde 1980 yılında ikinci dil sınavına girdim ve kazandım. Kadro bekliyordum. Kadro geldiyse de yine benim yerime üçüncü kez Avrupa'ya gönderilmek istenen merhum arkadaşım, çalışmasını yazmadığı, dil sınavına girmediği, başvurusu da olmadığı halde, kadrosuz kalmayıp bir yıl kadar sonra ona verilsin diye “konserve” yapıldı. Ancak, unutamayacağım diğer bir hocam, tamamen tepkisiz kalarak, kadro konserve edildikten sonra çıkartılmak zorunda kalındı ve bana verildi. Profesörler Kurulu'nun onayı gerekiyordu. 1979 1 Şubat'ında başlayan İran İslam Devrimi hareketine gitgide kötü gözle bakılmaya başlanmıştı. Bu ruhi hal ve ustaca kullananlar sayesinde, İÜHF tarihinde “misli görülmemiş bir menfi oy” sayısı ile, ağır yaralı olarak kadronun bana verilmesi gerçekleşti. Ne var ki iş bitmemişti. 1980'de 12 Eylül askeri yönetimi geldi. Kasım 1980'de çocuk hastalıkları profesörü ağabeyimi kaybettik. Bu ölüm, 1981 Mart'ında Humboldt bursuyla gittiğim Almanya Münih'de, özellikle yalnız kış gecelerinde çok acı çekmeme sebep olacaktı. Ne var ki bu ölümün üniversitede sebep olduğu üzüntünün etkisiyle, Profesörler Kurulu'nun kararından sonra senato kararından tamamen ümitsiz olduğum halde senatodan hayret verici bir karar çıktı: Profesörlüğüm oybirliği ile kabul edilmişti. Aynı gün bir sevindirici haber daha aldım. Almanya'da Hamburg'da tanıdığım Frau Dr. H. Wurm, ben tamamen ümitsiz olduğum halde ısrar ve inatla Alexander v. Humboldt bursuna başvurmamı sağlamıştı. Acı içinde iken bu haberi aldım. Merhum hocam Prof. Dr. Aydın Aybay SBF'ye geçmiş ve beni Eşya Hukuku dersi vermeye davet etmişti. Bu kez, bana düşen kısımları son gece ancak tamamladığım Eşya Hukuku kitabı için çalışmaya koyuldum.

Nihayet Mart başında Almanya'ya, Göttingen'e "sefer" ettim. Askeri idare dolayısıyla, profesörlükten ümidimi tamamen kesmiştim ve unutmuşum. 30 Nisan 1981 günü, Evren Paşa ve diğer üyelerin imzasından çıkarak Resmi Gazete'de yayımlandığı müjdesini aldım. 1983 12 Mayıs'ında da aynı heyetin üniversiteden çıkarılma emrini vereceğini bilemezdim.

Son sözler: 43 yıl sonrasındaki 40 yıla bu yazıda değindim. Ancak, bu 40 yılı da anlatırsam bir bu kadar daha yazmam gerekecek. Kısmet olursa, bir hatıra kitabı yayımlayabilirsem orada bu ikinci 40 yıldan bahsederim.

Sizi sıkılmış olma endişesi ve belki yararlı bulduğunuz bir iki cümle yazmış olmam ümidiyle, size eksiksiz mutluluk ve başarılar diliyorum genç ve müstakbel meslekdaşlarım, sevgiyle Allah'a emanet olun, hoşça kalın!

30.06.2021 / İstanbul